

Valorizacija kulturne baštine u turizmu Raklja

Valić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:466024>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković”

MATEA VALIĆ

VALORIZACIJA KULTURNE BAŠTINE U TURIZMU RAKLJA

Diplomski rad

Pula, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković”

MATEA VALIĆ

VALORIZACIJA KULTURNE BAŠTINE U TURIZMU RAKLJA

Diplomski rad

JMBAG: 81-KT-D

Studijski smjer: Diplomski interdisciplinarni studij Kulture i turizma

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvene grane: Antropologija; Etnologija; Folkloristika

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Matea Valić, kandidatkinja za magistru Kulture i turizma, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 29. rujna 2023.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Matea Valić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Valorizacija kulturne baštine u turizmu Raklja“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 29. rujna 2023.

Potpis

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. KULTURNA BAŠTINA.....	3
1.1. Pojam i obilježja kulturne baštine	3
1.2. Podjela kulturne baštine	4
1.2.1 Materijalna kulturna baština	5
1.2.2 Nematerijalna kulturna baština	5
2. KULTURNI TURIZAM.....	7
2.1. Povijesni razvoj kulturnog turizma	10
2.2. Učinci razvoja kulturnog turizma.....	10
2.2.1 Pozitivni učinci razvoja kulturnog turizma.....	11
2.2.2 Negativni učinci razvoja kulturnog turizma	12
3. UPRAVLJANJE KULTURNOM BAŠTINOM DESTINACIJE.....	14
3.1. Cilj upravljanja kulturnom baštinom.....	15
3.2. Održivo upravljanje kulturnom baštinom	16
3.3. Zaštita kulturne baštine	17
3.4. Turistička valorizacija i revitalizacija kulturne baštine.....	19
4. KULTURNA BAŠTINA RAKLJA	22
4.1. Materijalna kulturna baština Raklja	22
4.1.1 Crkva svete Agneze (Agnije).....	24
4.1.2 Gomila i Gradina.....	26
4.2. Nematerijalna kulturna baština Raklja	27
4.2.1 Lončarstvo.....	28
4.2.2 Mijo Mirković – Mate Balota	29

5. KULTURNA DOGAĐANJA I PROJEKTI RAKLJA.....	31
5.1. Rakljansko kulturno ljeto	31
5.2. Pješačka staza Stjepana Hausera	35
5.3. Susreti na dragom kamenu	36
6. MOGUĆNOST VALORIZACIJE KULTURNE BAŠTINE U RAKLJU.....	38
6.1. Lončarstvo kao nova turistička ponuda.....	38
6.2. Etnografski muzej Mije Mirkovića	39
ZAKLJUČAK	41
LITERATURA.....	43
PRILOZI.....	46
SAŽETAK	47
SUMMARY	48

UVOD

Ovaj diplomski rad ima svrhu prikazati važnost valorizacije kulturne baštine u suvremenom turizmu. Dok se nekada turizam smatrao samo pasivnim odmorom, dok je glavni i jedini turistički proizvod bio sunce i more te dok se turistička potražnja prilagođavala nerazvijenoj turističkoj ponudi, današnji turizam diktira i određuje sve zahtjevnije i selektivnije potrebe i želje turista, a glavni motiv turističkog putovanja postaju doživljaj i iskustvo. Da bi potrošači mogli u potpunosti doživjeti i iskusiti određenu destinaciju više nisu dovoljni samo uobičajeni ustaljeni segmenti turističke ponude, već je potrebno valorizirati kulturnu baštinu u turističke svrhe pa na taj način destinaciju učiniti drugačijom od ostalih i podignuti njezin identitet. Može se reći da su događanja vezana za kulturnu baštinu zajednice postala jedan od glavnih elemenata u promociji i prepoznavanju turističkih destinacija.

Rad je koncipiran u šest glavnih poglavlja s potpoglavljima, na način da se u prvom poglavlju upoznaje općenito kulturna baština, njezino značenje i podjela. Prvo poglavlje ima cilj predstaviti značaj kulturne baštine za cijelo čovječanstvo. Drugo poglavlje odnosi se na kulturni turizam koji je u današnje vrijeme sve više interpretira posjetiteljima. Obično se implementira na putovanja koja obuhvaćaju posjete kulturnim dobrima kao početnim motivom. Turizam je to koji ima svoje pozitivne i negativne učinke. Treće poglavlje je posvećeno upravljanjem kulturnom baštinom, u kojem se navodi da se sve kulturne atrakcije i atraktivnosti trebaju racionalno ukomponirati u turistički proizvod, a pritom se stvara identitet i imidž lokalne zajednice koja na taj način valorizira kulturnu baštinu svojega kraja. Vodi se sve veća briga o kulturnim resursima i njihovim vrijednostima koji predstavljaju prošlost, ali i budućnost daljnjeg prenošenja iz generaciju u generaciju. Četvrto poglavlje posvećeno je kulturnoj baštini Raklja koja se posebno opisuje kao materijalna i kao nematerijalna baština. Navodi se cjelokupno kulturno i povijesno rakljansko nasljeđe. U petom poglavlju valja izdvojiti događanja koja su usko vezana za kulturnu baštinu Raklja te na koji način je promoviraju i valoriziraju, kao i ostale projekte koji su jako bitni. Posljednje glavno poglavlje posvećeno je mogućnostima valorizacije kulturne baštine Raklja. Riječ je o svemu onome što se još do sada nije dalo iskoriti u turističke svrhe.

Cilj diplomskog rada je pobliže upoznati materijalnu i nematerijalnu baštinu Raklja, kao i njegovu povijest, tradiciju i običaje koje nosi. Definirane hipoteze jesu: Rakalj ima bogatu i zanimljivu povijest materijalne i nematerijalne kulturne baštine koja se danas uz lokalnu

turističku zajednicu sve više prikazuje i promovira kroz razne projekte. Metode koje su se koristile tijekom pisanja rada su metode dedukcije, indukcije i analize.

1. KULTURNA BAŠTINA

Kulturna baština u današnjici predstavlja značajnu prepoznatljivost lokalne zajednice, ono što su ljudi godinama prenosili iz generacije u generaciju, danas i u budućnosti predstavljat će dio kulture pojedinaca, grupe ili naroda. Sam pojam kulturne baštine svodi se na „...dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture.“¹

U nastavku, ali i kroz cijeli rad, detaljno će se opisivati kulturna baština. Navest će se sam pojam kulture i pojam baštine. Kako je kultura definirana na više načina, svaki način uključuje materijalnu kulturnu baštinu koja se naslijedila od svojih predaka, uključujući običaje i tradiciju. Njome se pobliže može objasniti i prikazati identitet same lokalne zajednice.

1.1. Pojam i obilježja kulturne baštine

Sam pojam *kultura* potječe od latinske riječi *cultus*, što može značiti gajenje, odnosno obrada polja, njega tijela i duha, kao i oplemenjivanje i poštovanje. Prvotno se pojam odnosio na materijalni proces kolonizacije, obrade, štovanja i oplođivanja zemlje. Vrlo brzo je riječ kultura poprimila sve širi spektar značenja. U nastavku slijedi nekoliko definicija:

U djelu „Primitivna kultura“ iz 1871., E. B. Tylor, engleski antropolog, definira kulturu koja se smatra prvom znanstvenom i najraširenijom definicijom. Objašnjava je kao složenu cjelinu koja uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, pravo, običaje te ostale sposobnosti i navike koje je čovjek dobio kao član društva.²

¹ Šošić, T. M. (2014.), Pojam kulturne baštine – međunarodno pravni pogled, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Vol. 51, No. 4, str. 833.

² Leksikonski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr>, 7. kolovoza 2023.

Nenad Fanuko kulturu definira na sljedeći način: „...Kulturu čini sustav naučenih obrazaca, mišljenja, osjećaja i djelovanja, a sastoji se od tri međusobno povezana skupa fenomena:

1. obrasci ponašanja;
2. zajedničke vrijednosti, vjerovanja i pravila;
3. oruđa i tehnike (tehnologije).³

Kultura se smatra ponajprije naučenom, zatim nešto što objedinjuje zajednicu te postaje zajedničko. Može se promatrati kao način života, način samog ponašanja i razmišljanja. Pojavljuje se u svakodnevnom životu čovjeka koji je prezentira kroz svoje stavove, ideje i uvjerenja, ovisno o tome kako je doživljava i razumije.

Osim pojma kulture, pojavljuje se i pojam kulturne baštine. Riječ je o kulturnim, prirodnim i povijesnim postignućima određene zajednice i ljudi. Odnosi se na postignuća koja se pamte i čuvaju za buduće naraštaje.

Pojam baština može se definirati kao sveukupno dobro ili nešto naslijeđeno. Sam pojam označava nečiju djedovinu ili očevinu, odnosno riječ je o nasljeđu koje su preci ostavili svojim potomcima.⁴

Kulturna baština je spoj nematerijalne i materijalne baštine, što čini zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, dok je njezina zaštita jedan od važnijih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmiranje kulturnog identiteta.⁵

1.2. Podjela kulturne baštine

Kulturna baština jesu sva dobra koja se prenose iz generacije u generaciju te na taj način se prikazuje prepoznatljivost i posebnost kulture toga kraja. Dijelimo pokretna i nepokretna kulturna dobra od umjetničkog, povijesnog, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja, što čine kulturnu baštinu. Nematerijalni oblici kulturne baštine jesu oni koji predstavljaju posebno bogatstvo skoro svake države, prvenstveno Republike Hrvatske s čak sedam kulturnih fenomena upisanih na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne

³ Fanuko, N. (1992.), *Sociologija*, Školska knjiga, Zagreb, str. 23.

⁴ Rapanić, Ž. (2000.), *Baština na dlanu*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, str. 22.-23.

⁵ Ministarstvo kulture, <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/kulturna-bastina/349>, 7. kolovoza 2023.

baštine. Osim nematerijalnih, kulturnu baštinu čine i materijalni oblici koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru.

1.2.1 Materijalna kulturna baština

UNESCO dijeli materijalnu baštinu na sljedeći način:

- spomenici: djela arhitekture; monumentalna djela iz područja skulpture i slikanja, elementi ili strukture arheološke prirode; pećine, crteži i prebivališta;
- skupine građevina: samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolini koji imaju jedinstvenu vrijednost s gledališta povijesti, umjetnosti i znanosti;
- lokaliteti: djela čovjeka ili kombinirana djela prirode i čovjeka te područja koja uključuju arheološke lokalitete koja imaju univerzalnu vrijednost s povijesnog estetskog, etnološkog ili antropološkog stajališta.⁶

1.2.2 Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna kulturna baština obuhvaća svu praksu, prikaze, izraze, znanja i vještine koji se prenose iz generacije u generaciju. Baština je koja pruža osjećaj identiteta zajednicama i neprestano se obnavlja kao odgovor na njihovo okruženje.⁷

Imenuje se još kao "živa baština" ili "živa kultura" te zajedno s materijalnom kulturnom baštinom čini sveobuhvatnu kategoriju kulturne baštine. Vlastitom regeneracijom pruža cijelom čovječanstvu osjećaj identiteta i kontinuiteta. Isto tako, ovisi o čovjekovoj volji i želji za daljnjim postojanjem. Prenosi se imitacijom i živim iskustvom.

⁶ Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. UNESCO., <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>, 7. kolovoza 2023.

⁷ Safeguarding communities' living heritage: <http://www.unesco.org/new/en/culture/resources/in-focus-articles/safeguarding-communities-living-heritage/>, 10. kolovoza 2023.

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99), pod nematerijalnom kulturnom baštinom podrazumijevaju se oblici i pojave duhovnog stvaralaštva kao što su:

- dijalekt, govor, jezik, toponimika i usmeno-književni oblici;
- folklorno stvaralaštvo (ples, igre, glazba, predaje, obredi, običaji);
- tradicijska umijeća i obrti.⁸

Suvremeno čovječanstvo je usmjereno na njezino očuvanje. Podiže se svijest na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini o važnosti ovog oblika kulturne baštine i na taj način se stvara međusobno poštovanje i međunarodna suradnja. Niz godina stvaraju se razni projekti lokalnih zajednica koje tim putem valoriziraju i nastoje očuvati tradiciju svojega kraja. Najveću svrhu očuvanja imaju turističke zajednice, udruge koje su osnovane radi toga i to sve zajedno u suradnji sa županijom i državom u kojoj se nalaze. Važno je napomenuti kako su svi projekti vezani uz turizam i njegov razvoj. Na taj način povezuju se kultura i turizam te nastaje kulturni turizam koji podrazumijeva ne samo fizičko posjećivanje lokaliteta baštine ili kulturnih ustanova, već uključuje svakodnevni kontakt s lokalnom zajednicom i njezinim dragocjenim običajima, jezikom, navikama i ostalim oblicima nematerijalne baštine.

⁸ Ministarstvo kulture i medija: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-bastina-i-procedure-upisa-na-popise/16442>, 10. kolovoza 2023.

2. KULTURNI TURIZAM

Koncept kulturnog turizma prvi put se pojavio 80-tih godina prošloga stoljeća. Međutim, sam početak pojavljivanja kulturnog turizma istraživačima nije toliko poznat, upravo zbog toga što se svako putovanje može definirati te usporediti kao kulturno, isto kao što turist može namjerno ili nenamjerno biti upoznat s kulturnim aspektima pojedinog područja. Samim razvojem društva, sve se više ulagalo u znanost i obrazovanje. Tako su putnici 80-tih godina postali obrazovaniji i njihov je motiv postao sve više usmjeren prema upoznavaju drugih kultura. Što se tiče samog turističkog tržišta, ono se temelji na turizmu specijalnih interesa kao što su sportski, vjerski, seoski, avanturistički te naposljetku i kulturni turizam.⁹

Premda se kulturni turizam može definirati na više načina, prije samog prikaza glavnih trendova možemo izdvojiti njegovu konceptualnu i tehničku definiciju. Konceptualno, kulturni turizam definiran je kao putovanje pojedinca izvan mjesta stalnog boravka u svrhu prikupljanja novih informacija i doživljaja kojima zadovoljava svoje kulturne potrebe. Tehnička definicija razlikuje se od zemlje do zemlje, a uglavnom obuhvaća posjete kulturno-povijesnim znamenitostima, muzejima i galerijama, glazbeno-scenskim događanjima i predstavama, festivalima, crkvama i samostanima te tematskim rutama i putovima te kreativnim, odnosno interaktivnim radionicama.

Kulturni turizam povezuje pojmove i kulture i turizma, a oni su međusobno ovisni, odnosno utječu jedno na drugo. Turizam ima utjecaj na kulturu i ona tako postaje jedan od glavnih čimbenika i motiva kretanja turista. S druge strane i kultura direktno utječe na učinak i razvoj u turizmu. Iako može doći do povremenog stagniranja, broj turističkih putovanja je u porastu te se velik broj turista odlučuje na putovanje upravo zbog upoznavanja s različitim, novim i specifičnim kulturama određenog mjesta. Isto tako, kulturni turizam povezuje sadašnjost s prošlošću, odnosno sadašnja kulturna bogatstva s kulturnim vrijednostima iz prošlosti. Podrazumijeva se tradicija, blagdani, pjesme, priče, manifestacije, odnosno nematerijalna baština koja se prenosi s generacije na generaciju, a ne samo materijalna baština i građevine.

Pojam kulturnog turizma obično se implementira na putovanja koja obuhvaćaju posjete kulturnim resursima neovisno o početnim motivima i to kroz kretanje ljudi izvan njihovog uobičajenog mjesta stanovanja. Namjera ovakvih putovanja temelji se na specifičnim

⁹ Jelinčić D. A. (2008.), *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar Media, Zagreb, str. 56.

interesima, odnosno potrazi za sudjelovanjem u novim značajnim iskustvima kulturne prirode kao što su otkrivanje vrijednosti i atraktivnosti spomenika i lokacija, ali i tradicionalnih društava, pjesama, priča i plesova koji prelaze s jedne generacije u drugu.¹⁰

Kada je riječ o koncepciji kulturnog turizma, s obzirom na njegovu složenost i raznolikost, može se podijeliti u nekoliko sektora, pa tako razlikujemo turizam nasljeđa, umjetnosti, kreativni turizam, urbani i ruralni kulturni turizam te domorodački turizam. Turizam nasljeđa predstavlja sve ono što je materijalno, dakle zgrade, palače, spomenici, dvorci, arheološka nalazišta i sl. Isto tako, turizam nasljeđa obuhvaća i nematerijalnu kulturno-povijesnu baštinu, odnosno festivale, običaje, ceremonije, manifestacije i dr. Turističke destinacije tako nastoje privući posjetitelje na način da im prezentiraju svoju prošlost, opisujući je kroz različite kulturno-povijesne vrijednosti. Nadalje, turizam umjetnosti odnosi se na one turiste koji su zainteresirani za umjetnost u kazalištima, slikarstvu, gdje pokazuju interes za nekim drugim kreativnim oblicima ljudskog izražavanja. Elementarne karakteristike turista koji su zainteresirani za navedeni oblik turizma jest obilaženje brojnih povijesno-kulturnih gradova, posjećivanje muzeja, gradova umjetnosti, prisustvovanje u različitim festivalima te umjetničkim galerijama. Kreativni turizam predstavlja aktivno sudjelovanje u aktivnostima kulturnog turizma na način da posjetitelji, odnosno turisti, individualno ili zajednički sudjeluju u stvaranju tradicionalnih i umjetničkih vrijednosti koje uključuju one aktivnosti koje su dio kulturnog i umjetničkog karaktera poput fotografiranja, slikarstva i plesa. Osim navedenih, postoji i urbani turizam, odvija se na aktivnostima koje se nalaze u gradovima, a odnosi se na umjetnost ili nasljeđe, a posebice je zastupljen kod regeneracija bivših industrijskih gradova koja se pretvaraju u mjesta novih turističkih atrakcija. Ruralni kulturni turizam obuhvaća seoski turizam na područjima gdje je glavni turistički motiv atrakcija prirode. Aktivnosti su obično usmjerene na ekološki i poljoprivredni razvoj, gastronomiju te kulturne krajolike koje obogaćuje njihova povijest. Etnički ili domorodački turizam privlači posebno one turiste koji imaju želju upoznati lokalno stanovništvo u njihovim naseljima te sudjelovati u njihovim kulturnim običajima i tradiciji.¹¹

Kada je riječ o tipologiji kulturnog turizma, s obzirom na njegovu raznolikost i složenost, može se podijeliti u nekoliko podsektora:

¹⁰ Geić, S. (2011.), *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Split, str. 305.

¹¹ Dujmović, M. (2014.), *Kultura turizma*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile, str. 124.

- turizam nasljeđa,
- turizam umjetnosti,
- kreativni turizam,
- urbani kulturni turizam,
- ruralni kulturni turizam,
- domorodački turizam.¹²

Što se tiče Republike Hrvatske, kulturni je turizam jedan od ključnih odrednica razvoja hrvatskog turizma te mu se posljednjih godina posvećuje osobita pozornost. Hrvatska bi tako svoj turistički razvoj trebala temeljiti na očuvanju raznolikog kulturnog i prirodnog bogatstva, kao i na načelima održivog razvoja u planiranju kvalitetne turističke ponude. Kultura je prioritet na svim hrvatskim područjima te nesumnjivi potencijal i izniman turistički resurs hrvatskog turizma.¹³

Može se reći kako je Hrvatska primjer destinacije koja je bogata kulturnim resursima koje ne koristi na pravi način. Preduvjeti izgradnje kvalitetne kulturno-turističke ponude svakako postoje. Poželjno je stvoriti ključnu masu kvalitetno prezentiranih te profesionalno promoviranih kulturnih turističkih proizvoda sklopljenih u turističku ponudu destinacije koji će stvoriti imidž, produljiti turističku sezonu, privući neke nove tržišne segmente te potaknuti domaću potražnju. Kulturni turizam označava bolju kvalitetu turizma, a Hrvatska kao takva destinacija ima velike razvojne mogućnosti.

Budući da kulturni turizam u Republici Hrvatskoj nije sustavno razvijen, kultura je oduvijek bila sastavni dio turističke ponude. Hrvatska turistička zajednica promovirala je hrvatsku kulturu, a neizravno i hrvatski kulturni identitet, na turističkim sajmovima brošuram „Hrvatska kulturna baština“. Dakle, Hrvatska raspolaže cijelim nizom pojedinačnih kulturno-turističkih proizvoda, a smisao postojanja Strategije te njezine provedbe je u tome da se nasljeđe i baština kroz sustavan i organiziran način pretvore u turističku ponudu pojedinih mjesta i cijele zemlje. Samim povećavanjem novčanih sredstava u navedenu svrhu poboljšala bi se njezina ponuda te bi se privuklo još više posjetitelja i turista.

¹² Jelinčić, D., A. (2008.), *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb, str. 56.

¹³ Demonja, D. (2011.), *Kulturni turizam: hrvatska iskustva*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb, str. 188.

2.1. Povijesni razvoj kulturnog turizma

Kulturni turizam prvi put se spominje 80-ih godina prošlog stoljeća, no javljao se i razvijao puno ranije. Točniji početak javljanja kulturnog turizma nije poznat ni jednom istraživaču jer turist može namjerno ili nenamjerno biti upoznat s kulturnim spektima nekog područja gdje putuje.

Kulturni se turizam ozbiljnije prepoznaje kao turistički i tržišni fenomen tek krajem 1970-ih godina, kada su marketinški eksperti, istraživajući tržišne segmente na turističkom tržištu, spoznali da postoji relativno velika i učestala skupina turista koja putuje da bi stekla detaljniju spoznaju o pojedinim kulturnim atrakcijama. Oni su prozvani „kulturni turisti“, a fenomen „kulturni turizam“.¹⁴

Današnji turisti se sve više usmjeravaju k aktivnom odmoru, teže novim informacijama, saznanjima i žele aktivno sudjelovati u turističkim programima tijekom posjeta određenoj destinaciji. Dolazimo do toga da se promijenio način pogleda turista na turističku destinaciju pa se na taj način i turistička ponuda mora razvijati i širiti. Smatra se da je kulturni turizam među najstarijim oblicima turizma koji spaja prošlost i sadašnjost pojedine destinacije.

2.2. Učinci razvoja kulturnog turizma

Kod razvoja kulturnog turizma pojavljuju se pozitivni, ali i negativni učinci koji utječu na prostor u kojem se on razvija. Svaka osoba kao turist željnja je upoznati novu tradiciju i kulturu u destinaciji u koju dolazi pritom noseći sa sobom svoju tradiciju, potrebu i želje. Osim što turizam utječe na prostor, utječe i na lokalno stanovništvo, i to na dva načina:

1. stimulira neke pozitivne osobine lokalnog ponašanja: promiče samosvijest, ponos, samopouzdanje i solidarnost među lokalnim stanovništvom ili;
2. izaziva nagodovanje zbog prisutnosti turista: vodi do osjećaja dosade, opozicije pa čak i mržnje prema turistima.¹⁵

¹⁴ Geić, S. (2011.), *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split, str. 304.

¹⁵ Jelinčić, D. A. (2010.), *Kultura u izlogu*, Zagreb, str. 42.

Svaka kulturna baština povezana je s tradicijom kulturnog krajolika. Vezana je uz tradiciju života na određenom tlu s tradicijom pojedinih tehnoloških oblika te oblika organiziranja. Tradicija je to koja se stvara i prenosi iz generacije u generaciju u određenoj destinaciji. Kulturu stanovništva čini sve ono što je nju dotaknulo, što je u njoj ostalo i održalo se u prostoru na kojem živi. Ta kultura rezultat je različitih interakcija u prošlosti, zajedno s interakcijama u sadašnjosti.

Odnos kulturne baštine i turizma je uravnotežen i intenzivno se mijenja uzimajući u obzir prilike za razvoj i prijetnje razvoju. Turizam se danas smatra najmoćnijom suvremenom tradicijom koja je prilika za kontakt raznih naroda i kultura. Ekonomski gledano, podosta pridonosi lokalnoj zajednici koja svojim inovativnim idejama gleda što više zadržati turista.¹⁶

U cijelom svijetu se danas baština, tradicija i kultura mijenjaju shodno potrebama turizma, odnosno samog turista. Najbitnije u svakoj zajednici je to da lokalnu kulturu donekle zadrži te da težnjom se usmjeri na što izvorniji oblik tradicije da bi se pokazala što realnija slika pojedine zemlje. Upravo ta izvornost, ali i jedinstvenost kulturne tradicije, ključ je stvaranja kvalitetne turističke ponude te predstavljanja na što inovativniji način. Svakako se u svakom razvoju turizma javljaju pozitivni i negativni učinci koje svaka lokalna zajednica prouči prije li nego kreira idealnu turističku ponudu.

2.2.1 Pozitivni učinci razvoja kulturnog turizma

Svake godine broj turističkih dolazaka raste, putovanja su sve češća i kraća pa tako raste i broj novih radnih mjesta u turizmu. Kulturni turizam može pridonijeti očuvanju kulturne tradicije i na taj način poboljšati kvalitetu života kako u gradovima tako i ostalim manjim mjestima. Stvara se pozitivan utjecaj na razvoj lokalne kulture, kao i sve veći prihod bez kojeg se ne bi moglo ulagati u daljnju valorizaciju. Kao pozitivni učinci turizma navode se:

- promidžba kulturne baštine
- podizanje svijesti o identitetu
- obogaćivanje turističke ponude

¹⁶ Jelinčić, D. A. (2006.), *Turizam vs. Identitet Globalizacija i tradicija*, Etnološka istraživanja, str. 167.

- mogućnosti zapošljavanja
- stvaranje imidža destinacije
- promjene u strukturi gostiju i/ili posjetitelja.¹⁷

Prema navedenim pozitivnim učincima može se zaključiti kako je kultura bitan segment u stvaranju svijesti lokalnog stanovništva o njezinoj vrijednosti. Na taj način stvaraju imidž destinacije i uspješnije predstavljanje turističkom tržištu.

2.2.2 Negativni učinci razvoja kulturnog turizma

Nakon navedenih pozitivnih učinaka, svatko bi pomislio kako negativni niti ne postoje. No, razvoj turizma današnjice je u neprestanom rastu pa dolazi do stvaranja velikih gužvi u prometu, na plažama, u restoranima i hotelima. Na taj način narušavaju mir i svakodnevni život lokalnog stanovništva.

U svakoj lokalnoj zajednici organiziraju se razna kulturna događanja koja na neki način negativno utječu na održivost kulturno-umjetničke baštine i okoliša, lokalnu kulturu i tradiciju. Prema tome, potreban je stalan razvoj održivog turizma kako bi se smanjili negativni učinci razvoja kulturnog turizma.

Ono što zapravo negativni učinci jesu, navodi se:

- komercijalizacija kulture
- promicanje glumljene autentičnosti
- izazivanje društvenog konflikta
- izazivanje kulturnog paradoksa
- sukob vrijednosti
- nesporazumi
- stereotipizacija.¹⁸

¹⁷ Jelinčić D. A. (2008.), *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar Media, Zagreb, str. 60.

¹⁸ Ibidem, str. 61.

Neke od lokalnih zajednica kojima je turizam primarna djelatnost smatraju da je turizam uzrok nekih od neželjenih socio-kulturnih pojava. To se odnosi na negodovanje zbog prisutnosti turista, socio-ekonomske ovisnosti, povećanja rasprostranjenosti kriminala, prostitucije te kockanja.

Neovisno o tome što negativnih učinaka ima više nego li pozitivnih, pozitivni se najviše odnose na ekonomsku uspješnost te se zbog toga ni jedna lokalna zajednica neće odreći turizma. Valja pripaziti da ne dođe do materijalnih šteta koje su usko vezane za masovni turizam i znatno utječu na kulturne i baštinske vrijednosti.

3. UPRAVLJANJE KULTURNOM BAŠTINOM DESTINACIJE

Upravljanjem kulturnom baštinom smatra se očuvanje i valorizacija svakog materijalnog i nematerijalnog dobra za buduće naraštaje. Zbog toga se prema svakoj baštini postupa na jedinstven način s posebnom politikom upravljanja, ovisno o lokaciji i samoj tradiciji toga kraja. Kada je riječ o većim kulturnim dobrima, ona imaju veću vrijednost na međunarodnom tržištu, dok manja imaju veći značaj u lokalnoj zajednici i njezinoj politici.

Prema McKercheru i DuCrosu definicija upravljanja kulturnom baštinom je sljedeća: „Upravljanje kulturnom baštinom je grana upravljanja kulturnim resursima, a označava sustavnu brigu o održavanju kulturne vrijednosti kulturnih dobara kako bi sadašnje i buduće generacije mogle u njima uživati.“¹⁹

Većinom se povezuje s konverzijom, restauracijom, muzeologijom, arheologijom, poviješću i arhitekturom. Terminom kulturna baština služi se veći dio europskih zemalja, dok se u Sjevernoj Americi, točnije u SAD-u, koriste terminom kulturni resursi. Razlika je u tome što resursi podrazumijevaju vrijednosti gospodarstva koje se mogu iskorištavati, a termin baština simbolizira obvezu i odgovornost čuvanja, ne oslanjajući se na ekonomski aspekt.²⁰

Spoj turizma i kulturne baštine potiče se profesionalnim upravljanjem kulturnom baštinom, omogućuje se uspješnija kontrola njihova korištenja te stimulacija lokalne i regionalne turističke potražnje.

Upravljanjem kulturnom baštinom dolazimo do identifikacije, održavanja te zaštite značajnih kulturnih lokaliteta i materijalnih dobara te njihovih nematerijalnih aspekata. Važni elementi upravljanja baštinom jesu folklor, priče, običaji, festivali, vjerovanja i ostala kulturna tradicija, koji čine osnovu mnogih kulturnih proizvoda za daljnje ekonomske aktivnosti poput turizma. Naime, upravljanjem baštinom i njezinom prezentacijom javnosti danas se osigurava prihod lokalnih zajednica.

Predstavljanje turističke destinacije na sajmovima, oglašavanje, izrada i distribucija promotivnih materijala, organizacija posjete novinara i drugih turističkih djelatnika i sponzoriranje projekata od posebnog značaja neke su od tipičnih aktivnosti. Događaji su vrlo

¹⁹ McKercher, B., DuCros, H. (2002.), *Cultural tourism*, str. 85.

²⁰ Jelinčić, D. A. (2010.), *Kultura u izlogu*, Zagreb., str. 127.

važni čimbenici kvalitetnog upravljanja destinacijom zbog toga jer su oni pokretači složenih turističkih proizvoda koji u sebi sadrže dodatne razloge kako za dolazak novih, tako i za povratak starih turista. Poboljšavanjem događaja na određenom području podiže se ukupna vrijednost i postiže se diversifikacija same turističke destinacije.

Proces upravljanja kulturnom baštinom može se podijeliti u četiri faze:

- znati i razumjeti: uzimajući u obzir kulturnu baštinu i njezinu specifičnu vrijednost kao uvjet za operativno djelovanje. Preporučuje se napraviti procjena utjecaja i integrirati je u analizu društvenog rizika.
- planirati i provoditi: Potrebno je integrirati elemente vrijednosti kulturne baštine u strategije, politike i operativne planove, procedure i protokole, uključujući primarne ciljeve, pokazatelje i ostalo.
- pratiti, vrednovati i napredovati: potrebno je dovršiti praćenje izravnih i neizravnih učinaka kulturne baštine, ocijeniti ishode, dovršiti evaluaciju sustava upravljanja i usvojiti i unaprijediti ustave i operativne planove.
- izvješćivati i komunicirati: potrebno je komunicirati s vanjskim i unutarnjim resursima, koristeći različite modele komunikacije.

Na navedeni način upravljanje kulturnom baštinom promatra se kao sustavni proces koji uključuje sljedeće faze: identifikaciju kulturnih dobara, dokumentaciju, nominaciju i sam proces upravljanja.²¹

3.1. Cilj upravljanja kulturnom baštinom

Cilj upravljanja kulturnom baštinom jest očuvanje reprezentativnog primjerka materijalne i nematerijalne baštine za buduće generacije. Time se nastoji uspostaviti formalni sustav identifikacije primjeraka baštine kojima je potrebna korespodencija. Takvim se sustavom uključuju samo najbolji ili najreprezentativniji primjeri. Potrebno je postupati uvijek na jedinstven način prema svakom objektu baštine uz posebne kreirane planove, odnosno

²¹ Golja, T. (2017.), *The management and governance of world cultural heritage*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 65.

politiku upravljanja. Svaka država ima svoje zakonodavstvo, značenje kulturnog dobra, politiku volje te organizaciju ljudskih resursa o kojima ovisi upravljanje kulturnom baštinom.

Novi pristupi očuvanju kulturne baštine teže k tome da kulturna baština u potpunosti postane dio lokalne zajednice. Zbog toga se zaštitnici prirode ne usredotočuju na pojedine lokalitete, već nastoje očuvati i poboljšati cijeli kulturni krajolik. Istraživanjima i inovacijama potiču se efikasna rješenja kojima Europa može zaštititi i promicati svoju kulturnu baštinu.²²

3.2. Održivo upravljanje kulturnom baštinom

Pojava klimatskih promjena i uništenja okoliša smatra se najvećim problemom koji prijete Europi i svijetu. Naime, sve više se nastoji održivo upravljati kulturnim dobrima kao turističkim resursima, što se nadalje prezentira posjetiteljima, ali i lokalnom stanovništvu koje je dio turističkog proizvoda. Vrlo je važno osigurati sudjelovanje lokalnog stanovništva u upravljanju kulturnom baštinom, kako bi ono uvidjelo značaj kulturnih dobara tog područja i stvorilo pozitivan odnos prema njemu. Time osigurava pozitivan odnos prema posjetiteljima tog lokaliteta, razvija svijest o važnosti kulturne baštine i njezinoj održivosti.

Osnova održivog upravljanja kulturnom baštinom lokalne zajednice je njezina nosivost. Riječ je o maksimalnom broju ljudi koji mogu posjetiti lokalitet, a da pritom ne unište njegove osnovne kvalitete. Osim sprječavanja razaranja lokaliteta, važno je osigurati bogato iskustvo svakog posjetitelja.

Održivi razvoj kulturne baštine razmatra se interno i eksterno. Interno podrazumijeva svjesno amortiziranje ili uklanjanje uzoraka propadanja, dok eksterno se promatra kroz unošenje zadanih ograničenja u planove i programe razvoja. Sam koncept je različit od onoga u zaštiti prirode. Potiče stimuliranje uporabe kulturne baštine u cilju očuvanja materijalnog i duhovnog, važnog za kulturni identitet lokalnog stanovništva. Održivim se razvojem nastoje očuvati kulturni resursi važni za opstojnost čovjeka.²³

²² Novi pristupi očuvanja kulturne baštine: <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/research-and-innovation>, 20. kolovoza 2023.

²³ Održivi razvoj kulturne baštine: <https://spasimobisevo.org/koncept-odrzivog-razvoja-u-zastiti-kulturne-bastine/>, 20. kolovoza 2023.

3.3. Zaštita kulturne baštine

Danas postoje ustanove koje su posvećene zaštiti kulturne baštine, kako i čitavog svijeta tako i posebno svake države. Svaka država imaju svoju kulturu koju čuva i njeguje, pritom stvarajući određene organizacije koje će nekim određenim zakonom to i utvrditi.

UNESCO je organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu koja pokušava promovirati svjetski mir i sigurnost kroz međunarodnu suradnju i razumijevanje između zemalja. Sastoji se od 195 država članica i sadrži sljedeće ciljeve:

- Obrazovni ciljevi: nediskriminacija, jednak tretman i univerzalni pristup obrazovanju za sve,
- Ciljevi u znanosti: slobodno okruženje ideja i znanja. Za provedbu su potrebni međunarodni sporazumi o suradnji, komunikaciji i razmjeni,
- Kulturni ciljevi: osiguravaju zaštitu znanja. Uključuju knjige, umjetnička djela, spomenike od umjetničkog, povijesnog ili znanstvenog interesa.²⁴

Republika Hrvatska se može pohvaliti s čak deset kulturno-povijesnih i prirodnih ljepota upisanih u UNESCO-ov popis svjetske spomeničke baštine, a to su:

1. Eufrazijeva Bazilika u Poreču,
2. Dioklecijanova palača u Splitu,
3. Plitvička jezera,
4. Romanički grad Trogir,
5. Stari grad Dubrovnik,
6. Šibenska katedrala,
7. Starigradsko polje,
8. Stećci – srednjovjekovni nadgobni spomenici,
9. Mletački sustav obrambenih utvrda iz 16. i 17. stoljeća,
10. Iskonske i drevne bukove šume Karpata i drugih regija Europe.²⁵

²⁴ UNESCO: <https://hr.economy-pedia.com/11032899-unesco>, 29. kolovoza 2023.

Slika 1. Nepokretna kulturna dobra upisana na UNESCO-ov Popis svjetske baštine

(Izvor: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/kulturna-bastina-na-unesco-ovim-popisima/17251>, 29. kolovoza 2023.)

Osim na svjetskoj razini, Republika Hrvatska ima Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobra koji zaštićuje sljedeće:

- pokretne i nepokretne stvari od umjetničkog, povijesnog, paleontološkoga, arheološkog i znanstvenog značaja;
- arheološka nalazišta;
- nematerijalne oblike čovjekova duhovnog stvaralaštva;
- zgrade, odnosno prostore u kojima se trajno čuvaju i izlažu kulturna dobra.²⁶

Ovim se Zakon uspostavlja zaštita nad kulturnim dobrima, kao i njezino očuvanje te održavanje. Za svako uspostavljanje zaštite nad kulturnim dobrom donosi se Rješenje o preventivnoj zaštiti te se određuje njegov rok koji ne može biti dulji od tri godine. Sva

²⁵ Spomenici pod zaštitom UNESCO-a: <https://www.camping.hr/hr/hrvatska/spomenici-unesco>, 29. kolovoza 2023.

²⁶ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobra: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html, 29. kolovoza 2023.

kulturna dobra se upisuju u Registar koji vodi Ministarstvo kulture i on se sastoji od tri liste: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značenja i Liste preventivno zaštićenih dobara. Za takva kulturna dobra traži se maksimalno poštovanje nasljeđenog, kako u materijalu, koloriranju pročelja i interijera, tako i pri rekonstrukciji oštećene dekorativne platike i profilacija.

Postoje pojedini problemi kod aktivne zaštite kulturnih dobara, što podrazumjeva sanaciju, obnovu, restauraciju, rekonstrukciju ili konzervaciju, kako bi se spomenici doveli u prvobitnu ili novu funkciju. To zahtjeva velike odgovorne projekte sa znatnim finansijskim sredstvima i detaljnim istraživanjima dokumentacije o samom spomeniku i obradi dostupne građe. Postoji određeni konzervatorski pristup obnove prema kojem se mora obratiti pažnja oko rekonstrukcije i obnove spomenika u njegovom izvorom obliku i materijalu ili uzeti u obzir suvremenu gradnju arhitektonskih formi. Takvu aktivnu zaštitu provode specijalizirane institucije. U Hrvatskoj postoji Hrvatski restauratorski zavod koji se sastoji od tima stručnjaka za restauraciju raznih vrsta pokretnih spomenika.

Osnovna djelatnost Zavoda obuhvaća dokumentiranje, istraživanje, valoriziranje, interpretiranje, projektiranje, planiranje, kao i nadzor i provođenje izravnih radova na materijalnoj strukturi konzerviranjem i/ili restauriranjem arheoloških, pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Izvode i hitne intervencije i organiziraju zaštite u izvanrednim situacijama. Njegova je svrha zaštita i očuvanje hrvatske kulturne baštine s ciljem podizanja svijesti o vrijednostima i značenju kulturne baštine kod primarnog korisnika.²⁷

3.4. Turistička valorizacija i revitalizacija kulturne baštine

Turistička valorizacija je proces preoblikovaja postojećih i potencijalnih turističkih resursa u turističke atrakcije, kako bi oni postali korisni u turizmu, prepoznatljivi, dostupni na tržištu i sposobni stvarati dodatnu vrijednost.²⁸

²⁷ HRZ: <https://www.hrz.hr/index.php/zavod/o-zavodu>, 29. kolovoza 2023.

²⁸ Megaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018.), *Menadžment turističke organizacije i destinacije*, Opatija, str. 65.

Ona stvara i omogućuje promidžbu kulturne baštine, ali i ekonomsku promjenu kulturnoga dobra kojom ono postaje sposobno za samostalno ostvarivanje prihoda.

Posebni se značaj pridaje valorizaciji i revitalizaciji kulturno – civilizacijskog nasljeđa kao bitnog za stvaranje turističke ponude. Danas se sve više uključuje kulturno-povijesna baština u ponudu turizma i smatra se važnim kriterijem turističke kulture lokalne zajednice. Kada se priča o kulturnom turizmu, valja naglasiti da se ne može samo promatrati s aspekta turista, već imati u vidu niz mjera i akcija koje se provode kako bi se zadovoljile te potrebe.

Da bi se zadovoljile potrebe potrebno je analizirati valorizaciju i revitalizaciju spomeničkog nasljeđa, ulogu kulturnog nasljeđa kao čimbenika unaprjeđenja turističke promocije, duhovne vrijednosti i događanja u kontekstu turističke potražnje i ponude te kulturni menadžment u turizmu.

Ono što je najvažnije jest da se podigne svijest lokalnog stanovništva o važnosti očuvanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine. Jedan od načina je prezentirati istraživanja dijela određenog lokaliteta putem kojeg će lokalno stanovništvo biti uključeno u očuvanje i načine na koji se vrednuje lokalitet. Prezentacija bi trebala prikazivati sam plan valorizacije i revitalizacije te sadržavati edukativnu vrijednost koju provodi lokalna samouprava uz pomoć lokalne turističke zajednice.

Kod pristupa analize turističko – gospodarske valorizacije kulturne baštine potrebno je odvojiti nekoliko temeljnih naznaka:

- promoviranje ukupnog turizma i njegove učinkovitosti na svjetskom tržištu kroz uključivanje vrednota kulturne baštine,
- sve veća učinkovitost subjekata turističke ponude u sferi turističkog gospodarstva, uz mogućnost bolje promocije i plasmana, kao i povećanje cijena turističkog proizvoda, uz sposobnost produženja turističke sezone,
- izravni prihodi koji se dobivaju preko ulaznica muzeja, galerija i povijesnih atrakcija organiziranim posjetom, uz ostale turističke prihode koji se realiziraju u tim objektima posredstvom različitih vidova turističke potrošnje,
- dio prihoda kulturne baštine kao najam prostora za specifična događanja, kulturne i turističke priredbe tijekom turističke sezone,

- utjecaj na povećanje sezonske i stalne zaposlenosti u svezi s različitim oblicima kulturnih sadržaja u turizmu,
- dobiveni prihodi od spomeničkih i ekoloških renti,
- dobiveni prihodi po osnovi vodičke službe ili prodaje suvenira i dr.²⁹

Valorizacija kulturne baštine, vođenje dokumentacije te planiranje obavlja se sa svrhom planiranja dugoročnog razvoja turizma, zaštite cjelokupne resursne atrakcijske osnove te marketinškog planiranja. Na taj način, valorizacija pojedine kulturne baštine zahtijeva sistematizaciju većeg broja podataka o njezinim osnovnim turističkim značajkama, a to su:

1. toponim, drugo ime ili radni naziv – osnovni referentni podatak o turističkoj atrakciji;
2. lokacijsko (geografsko) određenje – nedvosmislena informacija o položaju atrakcije u prostoru,
3. vrsta atrakcije i pripadajuća šifra – osnovna funkcionalna podjela te detaljna klasifikacija atrakcije (primjerice: zaštićena prirodna baština),
4. kratak funkcionalni opis – konkretne turističke značajke bitne za prepoznavanje,
5. kategorija – intenzitet snage privlačnosti atrakcije,
6. sezonalnost – duljina trajanja u jednoj godini (npr. cjelogodišnja sezona – 12 mjeseci, predsezona, sezona i posezona – 8-10 mjeseci, 6-7 mjeseci, 5-6 mjeseci, sezona do 3 mjeseca),
7. boravišno-izletničke značajke – ovisno o vrsti privlačnosti, atrakcije mogu goste zadržavati kratko vrijeme ili dulje vrijeme te mogu biti zanimljive objema vrstama posjetitelja,
8. prihvatni kapacitet prostora – fizički prag, ekološki prag, infrastrukturni prag, prag tolerancije lokalnog stanovništva, prag tolerancije turista,
9. širi sustav atrakcija – pripadnost širem sustavu turističkih atrakcija za pojedine turističke atrakcije ima sinergijsko djelovanje na njihovu važnost.³⁰

²⁹ Geić, S. (2011.), *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Split, str. 247.

³⁰ Kušen, E. (2002.), *Turistička atrakcijska osnova*, Zagreb, str. 147.

4. KULTURNA BAŠTINA RAKLJA

Naselje Rakalj smješteno je na jugoistočnoj obali Istre, na pretežito kamenitom području iznad Raškog zaljeva. Spominje se već u 12. stoljeću, a u prošlosti je bio poznat po tradicionalnoj istarskoj lončariji. Rakalj je tradicionalno istarsko mjesto koje se prema izvorima iz 1342. spominje kao *Castrum Novum*.

Rakalj se prvi put spominje u povijesnim izvorima 1190., a strateški važan položaj na brežuljku iznad rta Svetog Mikule s kojeg se može kontrolirati svaki ulazak i izlazak iz Raškog zaljeva, razlog je stalne naseljenosti ovog područja još od prapovijesnog doba.³¹

Sv. Mikula prirodno je ispupčeni rt Raškog zaljeva nakon kojega cijeli zaljev skreće u pravcu doline rijeke Raše. Pogleda li se u drugom smjeru, zaljev se otvara prema Kvarneru pružajući promatraču pogled na Kvarnerske otoke i cijelu jugoistočnu obalu Istre. Shvaćamo stoga zašto su prvi doseljenici upravo na tome mjestu smjestili kaštel.

Povijest Raklja i njegove okolice zasigurno je nedovoljno istražena s obzirom na značaj ovog područja kroz minula razdoblja. Njegova bogata prošlost pruža arheolozima, jezikoslovcima, etnologima, demografima i drugima neograničene prilike istraživanja, kako u sadašnjosti, tako i u budućnosti.

Rakalj ima bogatu i zanimljivu povijest materijalne i nematerijalne kulturne baštine koja se danas uz lokalnu turističku zajednicu sve više prikazuje i promovira kroz razne projekte.

4.1. Materijalna kulturna baština Raklja

Materijalnu kulturnu baštinu Raklja čine crkvene građevine, palača Loredan te arheološka nalazišta *Gomila* i *Gradina*.

Rakalj zajedno sa obližnjim naseljem Barban bili su najprije pod patrijarhovom upravom. Kasnije u 14. stoljeću, Rakalj i njegovi posjedi pripadali su goričko-pazinskim grofovima, a 18 godina kasnije bio je to i Barban. Kao sastavni dio Pazinske knjižije oba su naselja pripadala Austriji. U to vrijeme mnoga naselja bila su pod vlašćom Venecije pa tako se našao i Barban koji se tek u 16. stoljeću odlučio predati Mlečanima. Godine 1536., Austrija je

³¹ *Istarska enciklopedija*, (2005.), Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, Zagreb, str. 671.- 672.

odlučila Rakalj predati Veneciji, koja ga je prodala zajedno s Barbanom na javnoj dražbi mletačkoj plemićkoj obitelji Loredan Da San Stefano za 14.760 dukata.³²

Tako su u Barbanu i Raklju sagrađene dvije palače Loredan koje su pripadale istoimenoj venecijanskoj plemićkoj obitelji i to sve do propasti Venecije 1797. godine. Reprezentativna je građevina u Raklju sagrađena kao trokatnica te danas se koristi u svrhu školstva, odnosno područna je škola Osnovne škole Vladimira Nazora u Krnici za 1. i 2. razred. Nalazi se u samom centru Raklja i do danas je zadržala svoj prvobitni izgled.

Slika 2. Palača Loredan u Raklju; vlastita fotografija, 2023.

Osim palače Loredan, u Raklju materijalnu baštinu čine crkve koje možete danas posjetiti zbog održavanja njihove izvornosti, očuvanja i valorizacije. Na samom rtu Svetog Mikule izgrađena je prva župna crkva Raklja za koju se vežu razne priče, legende i događanja iz prošlih stoljeća.

³² Bertoša, S. (2015.), *Barban i mletački Loredan. Život u pokretu, ljudi i događaji*, Pula, str. 30.

„Prvokršćanske zajednice ovdje su se mogle pojaviti u kasnoj antici. Župa je vrlo drevna, izvorno je njezin titular bila sveta Agneza, a župna crkva nalazila se u kaštelu u Starom Raklju. Današnja se župa spominje 1448. u prijepisu urbara iz 1631. godine. Župa je bila glagoljaška. Župni arhiv potječe iz 1619. (knjige i spisi). Značajan dio arhivske građe uništen je u razdoblju od 1948. do 1953. godine. U župnom arhivu čuva se prijepis Rakljanskog urbara koji je donesen 1448. godine, kronika župe od 1957. godine i knjige rakljanskih bratovština“³³

Crkva svete Agneze i sadašnja župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije i danas su dio Raklja. Jedine su od ukupno pet crkava koje nisu u ruševinama. U Raklju se u ruševinama nalaze još crkve svetog Teodora, svetog Križa te svetog Lovre Mučenika. Župna se kuća nalazi u Raklju, u blizini župne crkve te valja spomenuti da se u sklopu crkve nalazi staro groblje, dok je novo s kapelom udaljeno od župne crkve.

4.1.1 Crkva svete Agneze (Agnije)

Crkva sv. Agneze ili kako je Rakljani nazivaju *Agnije*, danas je vrlo popularno mjesto za sve posjetitelje. Ono što je čini posebnijom od ostalih crkava Raklja jest njezina pozicija. Crkva se nalazi pokraj ruševina Staroga Raklja na brežuljku Sv. Nikole te je najbolji očuvani objekt na području Starog Raklja.

„Nekoć je bila župna crkva s vlastitim župnikom. Kao župna se crkva spominje još 1555. godine. Izgrađena je u 12. stoljeću ili 13. Na pročelju ima malu preslicu s jednim oknom i zvonom. U unutrašnjosti se nalazi mala učahurena (upisana) apsida sa svetištem. Krov crkve prekriven je škrljama. Na crkvi su gotička vrata s uklesanom 1495. godinom. Obnovljena je 1967. God. Oltar je okrenut prema puku, a nekoć se na njemu nalazio kip svete Agneze (uništen). Crkva je bila oslikana freskama s urezanim glagoljičkim grafitima.“³⁴

³³ Miličić, I. (2010.), *Crkva u Istri, povijesna i kulturna baština*, Poreč, str. 364.

³⁴ Ibid., str. 364 - 365.

Slika 3. Crkva svete Agneze; vlastita fotografija, 2023.

Danas se nedjeljne svete mise više ne održavaju u crkvi sv. Agneze, već u župnoj crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije. Njezina pozicija je danas postala sve više popularna za vjenčanja, festivale, priredbe i ostale razne manifestacije. Dugi niz godina je Turistička zajednica Općine Marčana organizirala koncerte pod nazivom Rakljsko kulturno ljeto, na kojima su sudjelovali poznati hrvatski glazbenici, uključujući Gibonnija, Olivera Dragojevića, Jacquesa Houdeka, kao i svjetski poznatog violončelista Stjepana Hausera.

Ove godine u srpnju, po prvi put, Turistička zajednica Općine Marčana organizirala je Oliverove večeri u čast Oliveru Dragojeviću koji je dugi niz godina održavao koncert u Raklju na tom brežuljku. No, ne samo na navedenome, već se i jedne godine Oliverov koncert održao u uvali Kalavojna zajedno sa Stjepanom Hauserom, na drvenom brodu, dok je publika sjednila na balama sijena na obali.

Slika 4. Koncert kod svete Agneze – Oliverove večeri; vlastita fotografija, 2023.

Osim koncerata, popularno je mjesto za održavanje vjenčanja. Najatraktivniji je vidikovac u Istri s kojeg se pruža veličanstveni pogled na Raški zaljev, Labinštinu i Kvarner. Sve veći broj mladenaca odluči se da svoje sudbonosno "da" izjave upravo na ovoj lokaciji.

4.1.2 Gomila i Gradina

Gomila i Gradina su prapovijesni lokaliteti za koje današnje generacije imaju vrlo malo informacija. Naime, Gomila je prapovijesno naselje sagrađeno na brežuljku Punta Gomila s kojeg se moglo nadzirati okolno područje na sve četiri strane svijeta. Nalazi se između uvala Salamuštica i Blaz. U uvali Blaz je izvor slatke vode. Bila je mjesto motrenja i obrane od neprijatelja koji su dolazili morskim putem te sklonište u slučaju opasnosti za stanovnike susjedne Gradine.

Nakon rimskog osvajanja nije bilo kontinuiteta naseljavanja zbog toga što se podignula tvrđava, rimski castrum, na strateški povoljnijem lokalitetu Stari Rakalj, iz kojeg je bilo moguće motriti brodove koji plovo Kvarnerom.³⁵

Gradina je pak smještena na južnim padinama brežuljka iznad uvale Blaz, zaklonjena od udara sjevernih vjetrova. Bila je idealno mjesto za život većeg broja stanovnika. Pristup joj je s gornje strane sadržavao veliki kameni nasip visine oko deset metara koji je čuvao ravni jezičasti plato po čitavoj širini prostiranja naselja. Za nasip se pretpostavlja da je nastao zbog urušavanja obrambenog, odnosno potpornog zida između platoa i terase gradine.³⁶

Za razliku od Gomile, na Gradini se nakon osvajanja Rimskog Carstva nastavilo živjeti zbog velike uloge prometnog sustava istarskog poluotoka.

Danas se na navedenim lokalitetima slabije može uočiti veličina ondašnjeg naselja zbog velike gustoće šume koja se godinama nije održavala. Vidljivi su obrisi naselja predočenog kroz kamene blokove i zid koji okružuje navedene lokalitete.

4.2. Nematerijalna kulturna baština Raklja

U nematerijalnu kulturnu baštinu Raklja ubraja se lončarstvo, glazba, ples te književnost i pjesništvo, kao i razne legende. Ono po čemu je Rakalj prepoznatljiv je lončarstvo i književno stvaralaštvo Mija Mirkovića, odnosno poznatog po imenu Mate Balota. Rakalj njeguje svoja nematerijalna kulturna dobra uz potporu stanovništva koje vjerno sudjeluje u očuvanju svoje tradicije.

Danas djeluju čak dva kulturno-umjetnička društva imenom Mate Balota i Rakalj. Zajedno čine veliku skupinu plesača, svirača te pjevača iz cijele Općine Marčana. Aktivno sudjeluju po raznim smotrama Istre, ali i raznim međunarodnim festivalima. Na taj način prezentiraju tradiciju plesa i glazbe te pritom promoviraju svoju lokalnu zajednicu.

³⁵ Percan, A. (2004.), Gdje se nalazila Faverija, *Franina i Jurina – istarski kalendar za 2004. g.*, Reprezent, Buzet, str. 162.

³⁶ Bačić, B. (1971.), *Arheološka karta Jugoslavije: prahistorija*, Zagreb.

4.2.1 Lončarstvo

Rakalj je kroz povijest poznat po lončarima koji su sami izrađivali lonce miješanjem zemlje – gline i kvarcnog kamena, „gnjila“ i „solena“. Solen su Rakljanski lončari mrvili pa zatim miješali s gnjilom (glinom) i na taj način ručno oblikovali lonce, koje su pekli kako bi postali otporni na visoke temperature. U Istri je kroz 19. i 20. stoljeće vladalo veliko siromaštvo te se trgovalo po izreci „Mira na miru, na viru“ – što bi u današnje moderno doba značilo „Čist račun, duga ljubav“.³⁷

Velik broj brončanodobnih posuda pronađen je na mnogim nalazištima i lokalitetima koje pokazuju da je proizvodnja zemljanih posuda postojala i u antičko doba. Također i srednjovjekovni nalazi potvrđuju da je proizvodnja zemljanih posuda bila dobro razvijena. Zemljani su se lonci u povijesti koristili svakodnevno, pri spremanju hrane na ognjištima, ali uvođenjem štednjaka i masovne uporabe emajliranog i drugog suvremenog posuđa glineni su se lonci postupno istisnuli.

Slika 5. Rakljanski lonac

(Izvor: <https://www.glasistre.hr/istra/2023/08/03/gastro-manifestacija-u-rakljansken-loncu-i-29-smotra-folklora-rakalj-u-srcu-877092>, 5. rujna 2023.)

³⁷ Lončarstvo: <https://tzmarcana.com/dogadanja/>, 2. rujna 2023.

Lončarstvo je bilo staro zanimanje sela. Nigdje u čitavoj Istri nije bilo lončara kakvih je bilo u Raklju. Hrana se u prošlosti jedino u zemljanim posudama i pripremala. Nekada se u Raklju bavilo izradom rakljanskih lonaca desetak obitelji, no danas je to svedeno samo na jednu obitelj koja zaista njeguje ovu vrstu nematerijalne kulturne baštine. Rakljanski lonac poznati je simbol sela Raklja, ali i etnografski simbol čitave Istre.

4.2.2 Mijo Mirković – Mate Balota

Mijo Mirković je bio književnik i znanstvenik kojemu je rodno selo bilo upravo Rakalj. Rođen je u 19. stoljeću te prošao razno razna zanimanja, od ložača, kamenoklesara, ribara, konobara i rada na željeznici preko radnika u tiskari, novinara, knjigovođe do tajnika industrijsko obrtničke komore, sveučilišnog profesora i dekana na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu.

U svojoj je ranoj mladosti bio kamenoklesar i miner na tvrđavama u glavnoj austrougarskoj ratnoj luci i pomorskoj bazi u Puli. Pridonosio je i radeći sve seljačke poslove na nadnicu i baveći se lončarstvom, tradicionalnim rakljanskim obrtom.³⁸

U vrijeme svojeg postojanja objavio je veliki broj svučilišnih udžbenika i ekonomskih djela. Nagrađivan je za znanstvena dostignuća i književno stvaralaštvo i zastupljen u mnogim antologijama hrvatskog pjesništva. Njegovom je zaslugom stvoren i Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“ u Puli. Cijeli je život proveo proučavajući, istražujući, a svojom poezijom na čakavskom narječju opisuje život i muke istarskog čovjeka, istinske životne vrijednosti te ljepote istarskog kraja. Napisao je 51 knjigu te mu to piše na grobu: „...prvo Rakljan ki je napisal 50 knjig!“.

Danas je u rodnoj kući Mije Mirkovića smješten Entografski muzej koji je sastavljen od prizemlja i dva kata. Opisuje životni put Mije Mirkovića, kao i njegovo književno stvaralaštvo. Prikazuje također narodne običaje 19. stoljeća, uključujući odjeću, obuću te razne predmete u to doba.

³⁸ Balota, M. (2005.), *Puna je Pula*, Amforapress, Pula, str. 384.

Slika 6. Rodna kuća Mije Mirkovića u Raklju; vlastita fotografija, 2023.

Posjet muzeju je dozvoljen samo uz prethodnu najavu lokalnoj turističkoj zajednici. Većinom dolaze velike grupe učenika i studenata, kao i razne udruge umirovljenika iz Istre, ali i šire.

5. KULTURNA DOGAĐANJA I PROJEKTI RAKLJA

Rakalj je naselje smješteno u Općini Marčana koje kroz godinu ima veliki broj događanja na cijelom tom području. Uz općinu stoji Turistička zajednica Općine Marčana koja vrijedno organizira dugogodišnje već postojeće manifestacije, ali i nastoji osmišljavati nova događanja i projekte vezane uz Rakalj.

Rakalj je, kao što se navodi u prijašnjem poglavlju, poznat po lončarstvu pa se već dugi niz godina u ljetnim mjesecima održava manifestacija "U Rakljansken loncu". Susreti na dragom kamenu okupljaju veliki broj ljubitelja stvaralaštva Mije Mirkovića (Mate Balote). Održavaju se i razni koncerti na posebnim lokacijama kao što je na brdu sv. Nikole kod Crkve svete Agneze ili u uvali Luka i sve se to navodi u programu Rakljanskog kulturnog ljeta. No, osim koncerata, Turistička zajednica Općine Marčana u zadnjih nekoliko godina održava sportsko-rekreativne manifestacije koje uključuju biciklijadu ili trčanje označenim stazama Rakalj-Krnica. Tako je 2017. nastala jedna od najljepših staza u Istri nazvana stazom Stjepana Hausera, posvećena istoimenom svjetki poznatom violončelistu iz Raklja.

5.1. Rakljansko kulturno ljeto

Rakljansko kulturno ljeto već 13 godina sadrži niz događanja na raznim lokacijama u Raklju. Program traje od lipnja do kraja kolovoza. Svake se godine nastoji obogatiti novim inovativnim i raznolikim sadržajima.

U Rakljansken loncu je tradicionalna gastro manifestacija koje se održava na malonogometnom igralištu u Raklju. Ovom se manifestacijom nastoji valorizirati i očuvati poznati rakljanski zanat – lončarstvo. Sudjeluje pet kulinarskih ekipa koje započinju s pripremom i kuhanjem pet vrsti maneštri u rakljanskim loncima. Za procjenu najbolje maneštre ocjenu daje stručni žiri od tri člana. Na manifestaciji sudjeluju također i razni lokalni proizvođači i OPG-ovi s domaćim proizvodima, a održi se i koncert domaće glazbene scene.³⁹

³⁹ U Rakljansken loncu: <https://tzmarcana.com/dogadanja/>, 5. rujna 2023.

Slika 7. Gastro manifestacija "U Rakljansken loncu"

(Izvor: <https://www.glasistre.hr/istra/2023/08/03/gastro-manifestacija-u-rakljansken-loncu-i-29-smotra-folklor-rakalj-u-srcu-877092>, 5. rujna 2023.)

Oliverove večeri je glazbena manifestacija koja se ove godine po prvi put održala na brdu kod svete Agneze u čast Olivera Dragojevića. Oliver je bio poznati hrvatski pjevač koji dugi niz godina nastupao na toj lokaciji u Raklju. Shodno tome je ove godine nastala ideja od strane Turističke zajednice Općine Marčana da se ovom manifestacijom Oliverove pjesme nikad ne zaborave. Nastupali su glazbeni par imenom Medea i Tedi Grubica.⁴⁰

Festival na dragom kamenu je glazbena manifestacija koja se odražva već dvanaest godina s raznim glazbeno-scenskim nastupima. Naime, festival započinje u srpnju koncertom glazbenog sastava te završava se u kolovozu koncertom Atomskog skloništa. Osim glazbenih nastupa, program se sastoji i od predavanja gdje se prezentiraju istraživanja o povijesti Raklja

⁴⁰ Oliverove večeri: <https://tzmarcana.com/dogadanja/>, 5. rujna 2023.

kao i raznih predstava. Okuplja veliki broj lokalnog stanovništva, ali i stranih gostiju koji u tom periodu borave u Raklju. Valja naglasiti da je oduvijek ulaz bio besplatan.

12 FESTIVAL na dragom kamenu

22.7. koncert
RAMBO AMADEUS
-tribute original

23.7. koncert
BOSAK & THE
SECOND HAND BAND

29.7. predavanje Antona Percana
IZ RAKLJANSKIH ŠKRINJA I BAVULJA

3.8. predstava
KOMUŠANJE MOZGA
Stojan Matavulj

4.8. predstava
NAŠI DANI, Radoslav Milenković

12.8. koncert
THE PRIMOTAJO
BLUES BAND

13.8. film
HOTEL PULA

14.8. koncert
ATOMSKO SKLONIŠTE

22.07. - 14.08.2023.
RAKALJ muzejsko-galerijski prostor Grubić

Svi programi počinju u 21 sat.
Ulaz je besplatan.

OMI, SUZUKI, CENTINERA, CROATIA OSIGURANJE, MARKETA, MAESTRAL, 124, REGIONAL EXPRESS, MEDULIN

Slika 8. Program Festivala na dragom kamenu 2023.

(Izvor: https://radiolabin.hr/news_details.php?id=26427, 5. rujna 2023.)

Rakalj u srcu folklorna je manifestacija koja predstavlja tradicionalni ples, glazbu te narodne nošnje Raklja. Ovom se manifestacijom nastoji očuvati etnološka i kulturna baština, a istovremeno se prezentira lokalnoj zajednici i stranim gostima. Održava se već 29 godina uz organizaciju KUD-a Mate Balote i Turističke zajednice Općine Marčana. Uz domaćine, nastupaju i razni gosti, kulturno-umjetnička društva iz cijele Hrvatske, ali i Slovenije. Ove godine se po prvi put održavala zajedno s gastro-manifestacijom *U Rakljansken loncu* te na taj način privukla veći broj posjetitelja.

Slika 9. Manifestacija "Rakalj u srcu"

(Izvor: <https://www.glasistre.hr/istra/2023/08/03/gastro-manifestacija-u-rakljansken-loncu-i-29-smotra-folklora-rakalj-u-srcu-877092>, 5. rujna 2023.)

Usidri se za Rišpet glazbena je manifestacija koja se održava sedam godina zaredom u uvali Luka. Klapa Rišpet je poznata hrvatska klapa predvođena splitskim skladateljem Perom Kozomarom koja se rado vraća svake godine u Rakalj. Specifično kod ove glazbene manifestacije je što se koncert održava na brodu u večernjim satima, u uvali koja privuče svake godine veliki broj posjetitelja. Posjetitelji mogu stići kopnenim putem stazom Stjepana Hausera te se mogu smjestiti na obali ili morskim putem na brodicama i ostalim morskim plovilima. Održavanjem ovog koncerta nastoji se promovirati uvala Luka i mjesto Rakalj.

Slika 10. Usidri se za Rišpet – uvala Luka

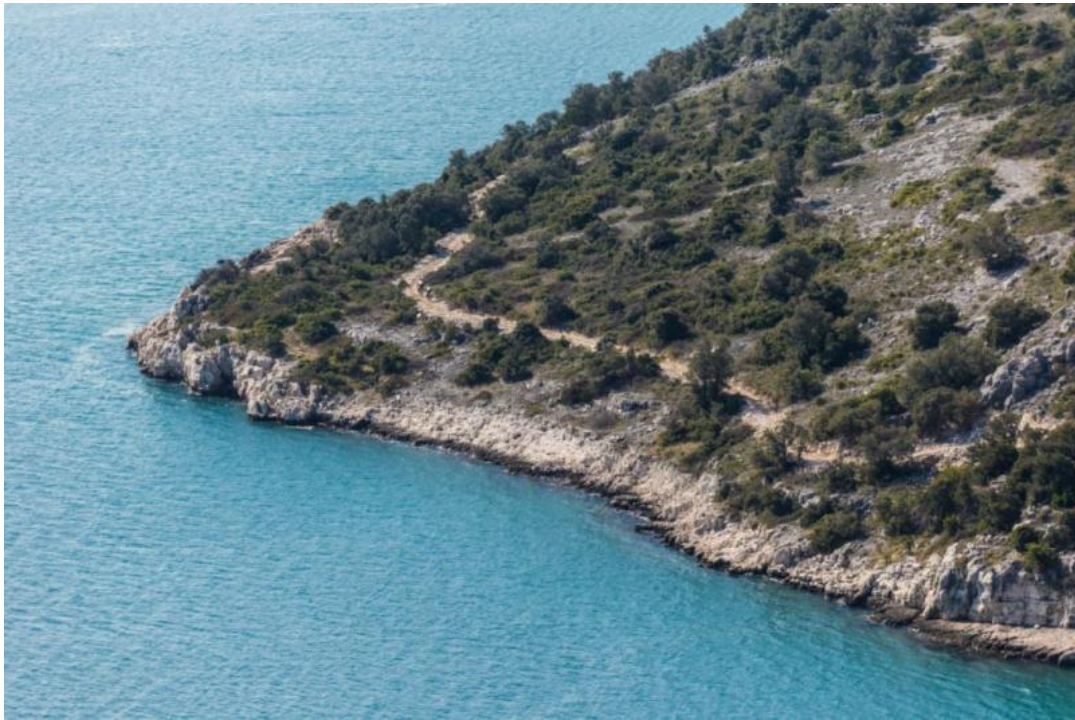
(Izvor: <https://www.novolist.hr/mozaiik/klapa-rispet-odrzala-koncert-na-moru-pred-vise-od-300-brodica/>, 7. rujna 2023.

5.2. Pješačka staza Stjepana Hausera

Između uvale Kalavojna preko uvale Luka pa sve do rta Svetog Nikole (Mikule) nastao je projekt pod imenom Pješačka staza Stjepana Hausera. Posvećena je svjetski poznatom violončelistu, koji svoje slobodno vrijeme provodi u Raklju.

Osim što je staza namjenjena šetačima, pogodna može biti i za bicikliste, iako je u pojedinim dijelovima pomalo zahtjevnija. Staza je zabranjena za ostale vrste vozila, kao što su automobili, motori, quadovi i drugo. Automobilom se može doći s jedne strane do svjetionika Svetog Nikole, a s druge strane možete krenuti iz uvale Kalavojna. Staza ukupno iznosi 5 kilometara duljine, na kojoj se mogu pronaći razne skrivene plaže i biljke specifične za ovo područje.⁴¹

⁴¹ Staza Stjepana Hausera: http://www.istria-trails.com/hr/staze/trail-staze/179-ch-0?&l_over=1, 7. rujna 2023.

Slika 11. Pješačka staza Stjepana Hausera

(Izvor: http://www.istria-trails.com/hr/staze/trail-staze/179-ch-0?&l_over=1, 7. rujna 2023.)

Za vrijeme COVID-19 ova je staza postala vrlo popularna. Posjetitelji su dolazili iz čitave Istre šetati ovom stazom. Na taj način je došlo do veće promocije Raklja i njegovih kulturnih dobara. Šetači su u uvali Luka mogli vidjeti potonuli brod, a pogledom prema brdu malu crkvu svete Agneze.

5.3. Susreti na dragom kamenu

Znanstveni je skup koji je utemeljen 1969. radi proučavanja književnog, publicističkog i gospodarskog djela Mije Mirkovića (Mate Balote).

Susreti na dragom kamenu nazvani su po pjesmi Mate Balote i zbirci pjesama Dragi kamen. Održavaju se svake godine u jesensko vrijeme, krajem rujna. U prvom razdoblju održavanja skupa najviše se pridavalo pažnju na svestranost Mije Mirkovića kao književnika i njegova djelima. Organizatori u ondašnje vrijeme bili su ekonomski fakulteti iz Zagreba i Rijeke, Viša

ekonomska škola iz Pule, Ogranak Matice hrvatske iz Pule i Kulturno-prosvjetna zajednica iz Pule. Zbornike je u ono vrijeme uređivao Miroslav Bertoša. Poslije 1990. tematika je aktualizirana suvremenim problemima kao što su problemi tranzicijskoga razdoblja, obnove i razvoja, restrukturiranja i globalizacije.⁴²

Ove godine se znanstveni skup održava u Puli i Raklji i temelji se na stvaralaštvu istarskog pjesnika i znanstvenika Mije Mirkovića. Bavit će se raznim temama, od književnih, ekonomskih i znanstvenih do šireg značenja lika i djela Mate Balote za Istru i Puljštinu.

Ovaj je skup uvijek valorizirao djelo poznatog istarskog pjesnika, pisca i znanstvenika. Ponajviše se bavio mnogostranim Mirkovićevim stvaralaštvom, na kojemu su u trideset godina postojanja obrađeni ključni aspekti njegova znanstvenog, publicističkog i književnog djela, ali i ostale problematike razvojnih i integracijskih procesa Istre. Kako bi se revitaliziralo Mirkovićevo djelo, Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" s partnerskim institucijama ove godine obnavlja susret povodom 125. godišnjice rođenja Mije Mirkovića.⁴³

Slika 12. Najava znanstvenog skupa Susreti na dragom kamenu

(Izvor: https://fet.unipu.hr/fet/novosti?@=2fg5n#news_79728, 21. rujna 2023.)

⁴² Susreti na dragom kamenu: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1098/susreti-na-dragom-kamenu>, 10. rujna 2023.

⁴³ Ban, B., Susreti na dragom kamenu, *Jutarnji list*, 2023., Pula, <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/u-puli-i-raklju-odrzat-ce-se-znanstveni-skup-koji-se-bavi-stvaralastvom-istarskog-pjesnika-i-znanstvenika-mije-mirkovica-15376668>, 21. rujna 2023.

6. MOGUĆNOST VALORIZACIJE KULTURNE BAŠTINE U RAKLJU

Bogata povijest te kulturna materijalna i nematerijalna baština Raklju godišnje donosi veliki broj posjetitelja, kao i preko 70.000 ostvarenih noćenja. Općina Marčana i njezina turistička zajednica kreiraju turističku ponudu kroz razne manifestacije koj se održavaju na atraktivnim mjestima Raklja i na taj način se promovira tradicija, kultura, običaji i gastronomija cijele Istre.

S obzirom da se kroz prethodno poglavlje može uvidjeti kako se u Raklju održava dugi niz godina Rakljansko kulturno ljeto s istim događanjima te kako u - pred i - post sezoni ima mali broj događanja, potrebno je privući posjetitelje i izvan glavne turističke sezone.

Rakalj ima veliki potencijal da privuče veliki broj posjetitelja tijekom cijele godine. Potrebno je iskoristiti mogućnost ponude novih sadržaja koji uključuju materijalnu i nematerijalnu baštinu. Oni turisti koji dolaze nakon završetka ljeta obično traže drugačije sadržaje. Sve više su orijentirani na odmor u planinama, bicikliranje, šetnice i trail utrke, no i kratkodnevne izlete u želji da upoznaju kulturu tog područja.

6.1. Lončarstvo kao nova turistička ponuda

Lončarstvo je nematerijalna baština koja je usko vezana uz Rakalj te gotovo izumrli zanat. Od deset obitelji koje su se nekada davno bavile ovim zanatom, danas se svodi na jednu obitelj koja njeguje rakljansku tradiciju. Da bi se stvorila kvalitetna priča potrebno je surađivati zajedno s lokalnom zajednicom. Turistička priča mora probuditi emocije kod posjetitelja, zainteresirati ih, privući im pažnju i probuditi im znatiželju. Potrebno im je omogućiti nezaboravno iskustvo ili jednostavno ostaviti upečatljiv i trajan emotivni trag. Suradnja je ključ uspjeha valorizacije lončarstva i rakljanskog lonca.

Lončarstvu je već posvećena manifestacija *U Rakljansken loncu* koja se održava jednom godišnje i to u ljetnim mjesecima. Ovaj se zanat može revitalizirati na ostale načine i to kroz razne prezentacije posjetiteljima, organizirane izlete i ostalo. Rakljanskom cestom prolaze organizirane ture s quadovima koje obilaze sve ljepote Raklja. Ukoliko bi se lončarstvo uključilo u ovu priču i uspostavilo suradnju s odgovarajućima, napravila bi se nova zanimljiva

ponuda gostima. Može im se prezentirati kako se rade lonci, a mogu se oni i sami iskusiti u izradi lonaca.

U istom dvorištu gdje se sada njeguje lončarstvo nalazi se i Etnografski muzej Mije Mirkovića koji se skoro nikada ne koristi, osim što se svake godine nastoji organizirati znanstveni skup.

6.2. Etnografski muzej Mije Mirkovića

Rakalj se smatra mitskim mjestom istarskog poluotoka jer se tu rodio Mijo Mirković (Mate Balota) i jer je on stvarao koristeći se jezikom i ambijentalnim osobinama svojeg zavičaja. U centru naselja podignut je i spomenik posvećen Mati Baloti te se njegova rodna kuća prenamijenila u muzej.

Slika 13. Spomenik posvećen Miju Mirkoviću; vlastita fotografija, 2023.

Osim što se održavaju jednom do dvaput godišnje skupovi, ovaj se muzej može i na druge načine promovirati gostima. Organiziraju se rani školski, studentski i ostali jednodnevni izleti za posjet muzeju i cijelom Raklju. Muzej nije odmah dostupan, već je potrebna prethodna najava kako bi se mogao posjetiti. Lokalna zajednica bi trebala uvidjeti značaj ovog muzeja te kreirati razne turističke ponude koje uključuju i lončarstvo pa bi se stvorila jedna priča koja objedinjuje nematerijalnu kulturnu baštinu Raklja.

ZAKLJUČAK

Ovaj diplomski rad prikazuje materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu Raklja, kao i njezinu valorizaciju i revitalizaciju. Ključni segment je uspjeh, rast i praćenje trendova lokalne zajednice kako bi zadovoljila u potpunosti sve aspekte današnjeg ubrzanog tržišta te zadovoljila potražnju svakog turista. Lokalna turistička zajednica kao takva mora pružati mnogo da bi zadovoljila turiste, što u konačnici dovodi do toga da mora biti atraktivna, uspješna, stvarati imidž i zadovoljavati turističke resurse.

Turistička destinacija kao lokalitet predstavlja razlog putovanja za turiste. U isto vrijeme, zbog neodoljive prirode turističke potrošnje kupuje se tamo gdje se i proizvodi ponuda odmora, te turistička destinacija dolazi pod znatan pritisak turista. Poboljšanje životnog standarda i globalizacijski procesi na turističkom tržištu bitno su utjecali na promjene ponašanja turističkih potrošača. Suvremeni turistiiskusni su putnici, dobro su informirani, žele sadržajnije turistička iskustva, nastoje optimalno zadovoljiti svoje potrebe, s obzirom na vrijeme i novac koje su uložili u putovanje. Njih karakterizira dinamičnost, znatiželja, želja za upoznavanjem novih sredina, želja za atraktivnim događajima.

Kulturni turizam smatra se jednim od glavnih i vodećih trendova. Njegova je popularnost sve veća te porast broja posjetitelja donosi pozitivne, ali i negativne učinke. No, ulaganjem u edukaciju te stvaranje kvalitetnije turističke ponude omogućava smanjenje negativnih pa se pritom povećava broj pozitivnih učinaka. Tako je otkrivanje novih kulturnih vrijednosti, revitalizacija i popularizacija postojećeg kulturnog nasljeđa zasluga kulturnog turizma.

Rakalj ima veliki potencijal za daljnju valorizaciju kulturne baštine, s naglaskom na nematerijalnu kulturnu baštinu. Kulturno je i privredno središte koje se ističe među ostalim naseljima sa svojim kulturnim atrakcijama. Boravkom u Raklju, turisti realiziraju brojnost doživljaja u okviru bogatih sadržaja ponude te mogu zadovoljiti svoje društvene i kulturne potrebe. Rakalj je poznat po lončarstvu i književniku Miji Mirkoviću i taj se potencijal treba iskoristiti u daljnje inovativne turističke ponude, naravno, u suradnji lokalne zajednice i njezinog stanovništva. U Raklju se svake godine povećava broj turista koje privuče ne samo more i sunce, već i njegove kulturne i prirodne vrijednosti. Rakalj ima posjetitelje tijekom cijele godine, a kako bi se broj povećao u -pred i posezoni, potrebno je raditi najviše na marketingu i samoj promociji kraja, kao i stvaranju dodatne ponude.

Jedan od poznatijih događanja u Raklju je koncert *Usidri se za Rišpet*, koncert klape koji privuče veliki broj posjetitelja kopnenim, ali i morskim putem. Događaj je s vremenom sve više postao popularnijim i posjetitelji su sve više dolazili morskim plovilima. Ove godine je veliki broj posjetitelja privukao po prvi put održan koncert *Oliverove večeri*. Neočekivani broj posjetitelja iznenadio je mještane Raklja i samu lokalnu zajednicu.

LITERATURA

Knjige:

1. Bačić, B. (1971.), *Arheološka karta Jugoslavije*, prahistorija, Zagreb
2. Balota, M. (2005.), *Puna je Pula*, Amforapress, Pula
3. Ur. Bertoša, M., Matijašić, R. (2005.), *Istarska enciklopedija*, Leksikografski Zavod Miroslava Krleža, Zagreb
4. Bertoša, S. (2015.), *Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji*, Pula
5. Demonja, D. (2011.), *Kulturni turizam: hrvatska iskustva*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb
6. Dujmović, M. (2014.), *Kultura turizma*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile
7. Fanuko, N. (1998.), *Sociologija*, Školska knjiga, Zagreb
8. Geić, S. (2011.), *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu, Split
9. Golja, T. (2017.), *The managment and governance of world cultural heritage*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
10. Jelinčić D., A. (2008.), *Abeceda kulturnog turizma*, Meandar Media, Zagreb
11. Jelinčić, D. A. (2010.), *Kultura u izlogu*, Zagreb
12. Kušen, E. (2002.), *Turistička atrakcijska osnova*, Zagreb
13. Megaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z. (2018.), *Menadžment turističke organizacije i destinacije*, Opatija
14. Milotić, I. (2010.), *Crkva u Istri, povijesna i kulturna baština*, Poreč
15. Percan, A. (2004.), *Gdje se nalazila Faverija, Franina i Jurina – istarski kalendar za 2004.g.*, Reprezent, Buzet
16. Rapanić, Ž. (2000.), *Baština na dlanu*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika

Članci:

1. Jelinčić, D. A. (2006.), *Turizam vs. Identitet Globalizacija i tradicija*, Etnološka istraživanja, (11), str. 161.-183.
2. McKercher, B., DuCros, H. (2002.), *Cultural tourism, The Parthnership Between Tourism and Heritage Managment*, str. 83.-98.

Zbornik radova:

1. Šošić T., M. (2014.), Pojam kulturne baštine – međunarodno pravni pogled, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Vol. 51, str. 833.-860.

Internet stranice:

1. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. UNESCO., <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>, 7. kolovoza 2023.
2. Safeguarding communities' living heritage, <http://www.unesco.org/new/en/culture/resources/in-focus-articles/safeguarding-communities-living-heritage/>, 10. kolovoza 2023
3. Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-bastina-i-procedure-upisa-na-popise/16442>, 10. kolovoza 2023.
4. Novi pristupi kulturne baštine, <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/research-and-innovation>, 20. kolovoza 2023.
5. Održivi razvoj kulturne baštine, <https://spasimobisevo.org/koncept-odrzivog-razvoja-u-zastiti-kulturne-bastine/>, 20. kolovoza 2023.
6. Spomenici pod zaštitom UNESCO-a, <https://www.camping.hr/hr/hrvatska/spomenici-unesco>, 29. kolovoza 2023.
7. Zakono zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html, 29. kolovoza 2023.
8. UNESCO, <https://hr.economy-pedia.com/11032899-unesco>, 29. kolovoza 2023.
9. Hrvatski restauratorski zavod, <https://www.hrz.hr/index.php/zavod/o-zavodu>, 29. kolovoza 2023.
10. Kulturna povijesna baština Raklja, <http://rakalj.com/batina/kulturno-povijesna-batina/1-rakalj-castrum-novum-arcellae.html>, 30. kolovoza 2023.
11. Lončarstvo, <https://tzmarcana.com/dogadanja/>, 2. rujna 2023.
12. Manifestacija "U Rakljansken loncu", <https://tzmarcana.com/dogadanja/>, 5. rujna 2023.
13. Staza Stjepana Hausera, http://www.istria-trails.com/hr/staze/trail-staze/179-ch-0?&l_over=1, 7. rujna 2023.
14. Susreti na dragom kamenu, <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1098/susreti-na-dragom-kamenu>, 10. rujna 2023.

15. Susreti na dragom kamenu, <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/u-puli-i-raklju-odrzat-ce-se-znanstveni-skup-koji-se-bavi-stvaralastvom-istarskog-pjesnika-i-znanstvenika-mije-mirkovica-15376668>, 21. rujna 2023.

PRILOZI

POPIS SLIKA

Slika 1. Nepokretna kulturna dobra upisana na UNESCO-ov Popis svjetske baštine.....	18
Slika 2. Palača Loredan u Raklju.....	23
Slika 3. Crkva svete Agneze.....	25
Slika 4. Koncert kod svete Agneze - Oliverove večeri.....	26
Slika 5. Rakljanski lonci.....	28
Slika 6. Rodna kuća Mije Mirkovića u Raklju.....	30
Slika 7. Gastro manifestacija "U Rakljansken loncu".....	32
Slika 8. Program Festivala na dragom kamenu 2023.....	33
Slika 9. Manifestacija "Rakalj u srcu".....	34
Slika 10. Usidri se za Rišpet – Uvala Luka.....	35
Slika 11. Pješačka staza Stjepana Hausera.....	36
Slika 12. Najava znanstvenog skupa na dragom kamenu.....	37
Slika 13. Spomenik posvećen Miju Mirkoviću.....	39

SAŽETAK

U ovom radu pisalo se o povijesti, materijalnoj i nematerijalnoj baštini te njezinoj valorizaciji u naselju Rakalj u svrhu turizma. Rakalj je u svojoj prošlosti bio pozant po starom zanatu lončarstva i književniku Miju Mirkoviću (Matu Baloti). Od materijalne baštine ponosi se s pet crkvenih građevina, od kojih su tri u ruševinama, palačom Loredan te Gradinom i Gomilom. Gradina i Gomila su stara srednjovjekovna naselja koja je danas moguće vidjeti u rakljanskoj šumi u ostacima. Danas Rakalj broji veliki broj posjetitelja tijekom cijele godine, a najviše u ljetnim mjesecima. U ljetnim mjesecima održava se Rakljansko kulturno ljeto, kada se organiziraju razne gastro, kulturne i glazbene manifestacije. Posebno vezane manifestacije za kulturnu baštinu Raklja jesu "U Rakljansken loncu", "Rakalj u srcu" te "Susreti na dragom kamenu". Navedene manifestacije značajne su za daljnju valorizaciju te samo očuvanje kulturne baštine Raklja. Kako bi se proširila turistička ponuda Raklja potrebno je valorizirati nematerijalnu baštinu koja uključuje lončarstvo i Etnografski muzej Mije Mirkovića. Lončarstvu je posvećena manifestacija "U Rakljansken loncu" na kojoj svake godine sudjeluje po pet timova koji kuhaju svaki svoju maneštru u rakljansken loncu. Ispred Etnografskog muzeja Mije Mirkovića održava se u rujnu znanstveni skup "Susreti na dragom kamenu" koji pridonosi rodnom kraju književnika Mije Mirkovića.

Ključne riječi: kultura, kulturna baština, tradicija, valorizacija, Rakalj

SUMMARY

In this thesis it was written about history, tangible and intangible heritage and its valorization in the settlement of Rakalj of tourism. In the past, Rakalj was known for its pottery craft and a writer Mijo Mirković (Mate Balota). As material heritage there are five church buildings, three have been demolished. There are also Loredan palace, Gradina and Gomila. Gradina and Gomila are old medieval settlements whose remains can be seen in the Rakljan forests. Nowadays Rakalj has a large number of visitors throughout the year, mostly in the summer months. In the summer months, the Rakljan cultural summer is held together with various gastronomic, cultural and musical events. Manifestations especially related to the cultural heritage of Raklju are "U Rakljansken loncu", "Rakalj u srcu" and "Susreti na dragom kamenu". The mentioned manifestations are significant for the further valorization and preservation of the cultural heritage of Raklje. In order to expand the tourist offer of Rakalj, it is necessary to valorize the intangible heritage, which includes pottery and the Ethnographic Museum of Mijo Mirković. The manifestation "U Rakljansken loncu" is dedicated to pottery, where five teams participate every year, each cooking their own manestra in a Rakalj's pot. In front of the Ethnographic Museum of Mijo Mirković, a scientific meeting "Susreti na dragom kamenu" is held in September, which contributes to the birthplace of the writer Mijo Mirković.

Keywords: culture, cultural heritage, tradition, valorization, Rakalj

Sažetak pregledala: Iva Juričić, sudski tumač